

Kalevipoja jälgedel

„Kalevipoja“ ilmumise 90. aastapäeva tähistamiseks on Eesti NSV TA Riiklikus Kirjandusmuuseumis Tartus praegu avatud näitus „Kalevipoeg“ üheksakümne aastane.

Näituse väljapanekud algavad vanimate trükiteadetega Kalevist ja Kalevipojast. Esimene teos, kus esineb Kalev hiu tähenduses on H. Stahl „Leyen-Spiegel“ 1641. aastast. Kalevipoega mainib esmakordselt Kr. J. Peterson oma Gananderi „Soome mütoloogia“ tõlkes, mis ilmus 1822. aastal Rosenpläneri „Beiträges“.

Vitriinides on võimalik jälgida tähtsamaid järke eepose saamisloos. Nii näeme Faehlmanni ettekannet OES-is „Muistend Kalevipojast“ 1839. aastal, milles on esitatud proosajutustusena kõik eepose tähtsamad momendid: Kalevipoja sünd, võiduviskamine, kündmine, hobuse murdmine huntide poolt, võitlus sortsidega, laudade toomine läbi Peipsi, mööga vargus ja Kalevipoja surm.

Näitusel tutvustatakse külastajaid Kreutzwaldi ettevalmistustega eepose koostamiseks. On esitatud Kreutzwaldi käsikirjalised rahvaluulekogud, tema kirjutused eestlaste mütoloogiast, rahvalauludest ja muinasjutudest. Järgmine etapp eepose saamisloos on Kreutzwaldi koostatud nn. „Alg-Kalevipoeg“, „Kalevipoja“ 1853. aasta redaktsioon, mille käsikiri on samuti näitusel esitatud. „Alg-Kalevipoja“ trükimine ebaõnnestus tsensuuri poolt tehtud takistuste tõttu. Kreutzwald töötas terve eepose veel kord ümber, jättes välja Faehlmanni värsitatud muistendid, mis pealkirja all „Esiandeks“ olid juurde lisatud eepose esimesele redaktsioonile, ja paisutas „Alg-Kalevipoja“ paksteist lugu kahekümneks looks. 1857. aastaks valmis uus käsikiri. Kärpimatult trüki pääsemiseks pidi „Kalevipoeg“ ilmuma teadusliku väljaandena OES-i toimetustes, korrigeeritud eesti ja saksa keeles. Teos ilmus vihkude kaupa aastatel 1857–1861. Näitusel on esitatud ka paar tšenssor Mchwitzi kirja „Kalevipoja“ kohta, kus ta soovib välja jätta värseid nagu „priiuspõlve päriaksi“ jne. Eksponeeritud on ka kaks OES-i koosoleku protokollid — esimene, milles teatatakse eepose käsikirja valmimisest ja teine, kus märgitakse eepose trükkimise lõpetamist.

„Kalevipoeg“ leidis kõigi demokraatliku suuna esindajate poolt vaimustatud heakskiitu. Samal ajal aga teravnesid balti pastorite ja teiste reaktsioonileeri esindajate kallaletungid „Kalevipojale“. Vihaates demokraatlikke ja antiklerikaalseid mõtteid „Kalevipojas“ süüdistasid pastoritest rahvapimestajad

Kreutzwaldi rahvamuistendite võitsemises, ebateaduslikkuses ja koguni ebarahvapärasuses. Suureks toeks Kreutzwaldile oli progressiivsete vene teadlaste ja Peterburis asuvate väheste eesti haritlaste toetus ning Vene Teaduste Akadeemia poolt „Kalevipojale“ määratud Demidovi auhind. Näitusel on esitatud otsus Demidovi auhinna määramisest „Kalevipojale“ ning akadeemikute Schiefneri ja Wiedemanni retsensioon teose kohta.

Edasi on näitusel esitatud Kalevipoja-ainelist kirjandust. Eriti tähelepanuväärseid on C. R. Jakobsoni hinnangud „Kalevipoja“ kohta, mis ta avaldas oma „Kooli lugemise raamatus“.

Erivitriinides on esitatud meie rahvaluulekogudes leiduvad Kalevipoja-aineliste muistendite ja rahvalaulude paremad teisendid ning proletaarse kirjaniku J. Lillienbachi poolt kogutud Kalevipoja muistendid, mis kuuluvad parimate sellelaadsete materjalide hulka.

Maksim Gorki, sotsialistliku realismi rajaja, hindas eriti kõrgelt rahvaluulet kui töötava rahva loomingu. Suurt huvi tundis Gorki ka eesti rahvuseepose „Kalevipoja“ vastu. Näitusel on võimalik tutvuda fotokoopiaga Gorki kirjast Kluge raamatukauplusele, milles ta palub endale saata Aleksejevi ja Truusmani „Kalevipoja“ tõlkeid vene keeles. M. Gorki hindas Kalevipoega kui rahvalikku kuju, kes võitleb kiriku ja usu vastu. Gorki andis oma artiklis „Teemadest“ 1933. a. ja oma ettekandes esimesel üleliidulisel nõukogude kirjanike kongressil 1934. a. meie rahvuseeposele kõrge hinnangu.

Näitusel on välja pandud ka kõik „Kalevipoja“ väljaanded ja tõlkeid vene, saksa, rootsi, läti, ungari ja itaalia keeles.

Rohke pildimaterjali hulgas pakuvad erilist huvi kunstnik G. Fr. Schlateri (1804–1870) maalid Kalevipoja sängidest ja kividest, mida ta on maalinud 40-ndail aastail tõenäoliselt Fr. R. Faehlmanni tellimusel. Väga väärtuslikud on ka L. Maydelli joonistused Faehlmanni muistendite kohta. Erilist huvi pakub esimene „Kalevipoja“ illustatsioon, mis on tehtud sama kunstniku poolt ja mis kujutab Kalevipoja võitlust sarvikuga. See joonis on seni üldse publitseerimata ja esimest korda laiemale töötajate ringile tutvumiseks välja pandud. On ka esitatud rohkesti fotomaterjali Kalevipoja nimega seotud kohtadest.

Ü. TEDRE,

Riikliku Kirjandusmuuseumi
teaduslik sekretär